
ФІНАНСИ

УДК 368.914 (477)

© Небава М. І., 2010

Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця

ФІНАНСОВА НАПРУЖЕНІСТЬ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВИ ЩОДО ЇЇ ЗНИЖЕННЯ

Розглядаються можливі варіантні підходи щодо зниження фінансової напруженості у пенсійній системі України в напрямку оптимізації бюджету Пенсійного фонду та проблеми подальшого реформування другого та третього рівнів пенсійного забезпечення. Досліджуються можливі наслідки різних варіантів розвитку системи пенсійного забезпечення.

Ключові слова: страхові внески, пенсійний фонд, фінансова напруженість.

Актуальність проблематики. Реформування пенсійної системи України, яка фактично розпочалася ще 2003 року, - це на сьогодні надзвичайно актуальне та досить складне завдання. Саме тоді низкою законів закріплено намір запровадження трирівневої пенсійної системи. Основною її метою було доповнення існуючого солідарного Пенсійного фонду накопичувальним пенсійним забезпеченням - другим і третім рівнями пенсійної системи, про що автором наголошувалося раніше, в т.ч. із урахуванням тенденцій трансформації національних систем пенсійного забезпечення в Європейських країнах з перехідною економікою [1-2].

Однак створення трирівневої пенсійної системи в Україні, на жаль, звелось лише до банального перманентного підвищення пенсій, особливо перед черговими виборами. Останніми роками йшло лише реформуванням солідарного пенсійного страхування, тому, солідарна пенсійна система зі всім її удосконаленням не у змозі розв'язати проблему забезпечення гарантованого конституційного рівня життя, аналіз якої автором поряд з іншими економістами проводився раніше [3].

Отже, започаткована пенсійна реформа в Україні 2003 року виявилася ще далеко не завершеною. По-перше, сучасний рівень пенсій такий, що не забезпечує людей пенсійного віку від бідності. По-друге, пенсійна система залишається соціально несправедливою - як за професійною, так і за гендерною ознакою. По-третє, протягом цього періоду не відбулося детінізації заробітків і

доходів загалом. По-четверте, функціонування Пенсійного фонду України не може обійтися без дотацій із Державного бюджету.

Усі аналітичні вітчизняні та зарубіжні дослідження вказують на поглиблення кризи пенсійної системи, яка впливає на всі державні фінанси та створює загрозу, за твердженням М. Свенчіцькі, для економічного розвитку України [4].

Пенсійні внески, які стягуються із заробітних плат в Україні, найвищими в Європі, що, безумовно, знижує чистий заробіток і є однією з причин відпливу працівників до тіньової сфери, псевдопідприємництва та, власне, за кордон. Ці внески недостатні для покриття видатків Пенсійного фонду на поточну виплату пенсій. Тому, зростають бюджетні дотації на пенсії, що унеможлиблює для бюджету фінансування звичайних видатків: на дороги, охорону здоров'я, освіту, систему правосуддя або національну безпеку.

Насторожує серйозно той факт, що частка пенсійних видатків у ВВП стрімко збільшується. Якщо пенсійні витрати в Україні вже у 2008 році сягнули 16% ВВП, що є найвищим показником у Європі, за винятком Італії, то вже, як зазначила академік Лібанова Е., за попередніми даними, 2009 року вони становлять близько 18%, що є найвищим показником у світі [5], хоча середній рівень державних видатків на пенсії у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 2005 році становив 7% від ВВП. Подальше збільшення навантаження на зайняту частину населення у вигляді підвищення внесків і податків на фінансування пенсійних

видатків стимулюватиме тіньову сферу та деградацію решти галузей, що залежать від бюджету.

Варто додати, що реформа пенсійної системи - це також нагальна справа більшості європейських країн. Наприклад, у Німеччині є великою проблемою відновлювання населення, бо рівень народжуваності там один із найнижчих у Європі. Німці виходять на пенсію у 65 років, тому цей рубіж із наступного року почне зростати на один місяць. У 2028 році він має сягнути 67 років. Франція також розпочинає велику перебудову пенсійної системи. Реформа стосується всіх, адже народжуваність у країні спадає, а тим часом кількість пенсіонерів щороку стрімко зростає. Пропорційно збільшується й дефіцит пенсійної скарбниці. Щороку армія французьких пенсіонерів збільшується на 500 тисяч осіб. Середня тривалість життя тут також зростає. А відрахування до пенсійної скарбниці не змінюються і навіть спадають, адже й народжуваність майбутніх працівників і платників податків знижується [6].

Наряду з зазначеними труднощами гостро стоїть проблема балансування бюджету Пенсійного фонду України, окремі спроби балансування якого зводилися до спроб збільшити надходження. Фактично вони здійснювалися тільки в двох напрямках: перший - підвищення розміру пенсійного збору для роботодавців, другий - спроби змусити підприємців - фізичних осіб сплачувати бодай мінімальний пенсійний внесок. Але робота щодо скорочення витрат майже не велася.

Необхідно особливо підкреслити, що можливе подальше лавиноподібне збільшення пенсійних видатків може призвести до посилення фінансової напруженості та поставити під загрозу виконання державою своїх традиційних бюджетних функцій і зобов'язань - як у соціальній сфері (передусім це стосується фінансування освіти, охорони здоров'я, культури, соціальної допомоги бідним і сім'ям з дітьми тощо), так і в інших сферах (оборона, охорона правопорядку, наука, Євро-2012 тощо). Зауважимо, що вже нині кожна шоста гривня держфінансів іде на пенсійні виплати. Міністром фінансів України нещодавно озвучена цифра: станом на перший квартал 2010 року дефіцит Пенсійного фонду України перевищив 29 млрд. грн., що в умовах недостатнього держбюджету України вистачає лише на соціальні потреби й обслуговування боргів.

Отже, зняття фінансової напруженості у вітчизняній пенсійній системі потребує, перш за все, раціоналізації пенсійних видатків, що є нагальною потребою сьогодення.

Мета статті. Систематизувати та проаналізувати варіантні підходи до зниження

фінансової напруженості у пенсійній системі України через пошук шляхів оптимізації бюджету Пенсійного фонду та визначити проблеми подальшого реформування другого і третього рівнів пенсійного забезпечення.

Виклад основного матеріалу. На фоні досить складних існуючих проблем пенсійного забезпечення в Україні, на жаль, достатньої уваги пенсійному реформуванню не приділялось, навпаки йшло зволікання з реалізацією накопичувального пенсійного забезпечення 7.

На березневій зустрічі 2010 р. з представниками профспілок, голова Федерації професійних спілок В. Хара вручив президенту України національну профспілкову доповідь і пропозиції профспілок щодо подальшого розвитку соціально-економічних і трудових відносин.

Ключовим у цих пропозиціях були питання пенсійного забезпечення. Зокрема, з метою подолання бідності було запропоновано:

- ліквідувати "зрівнялівку" в пенсійному забезпеченні;
- запровадити справедливі принципи нарахування пенсії залежно від стажу та заробітку;
- довести мінімальний розмір пенсії до реального прожиткового мінімуму для непрацездатної особи, а середній - до не менш як 40% від заробітної плати;
- скоротити розрив між мінімальними і максимальними пенсіями.

У реалізації цих заходів закладена важлива мета - подолання бідності та зменшення розшарування населення за рівнем доходів. Звідси, соціально справедливіше буде створення умов, коли заможніші віддадуть частку коштів для того, щоб рівень життя бідних усе-таки став трохи пристойнішим.

У зв'язку з ухвалою наприкінці 2009 року Закону України "Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати", істотно збільшується мінімальна пенсія і неминуче посилюється дефіцит власних коштів Пенсійного фонду. Отже, безумовно, зростатиме потреба в бюджетних дотаціях.

Щодо шляхів оптимізації пенсійних надходжень у таких складних фінансових умовах пропозиції Інституту демографії та соціальних досліджень, за визначенням академіка Лібанової Е., аби пом'якшити наслідки на основі узагальнення результатів обговорення подальшого реформування пенсійної системи можуть бути такі [5]:

По-перше, доплати, пов'язані з підвищенням прожиткового мінімуму, зокрема з підвищенням пенсій, здійснювати поетапно, переважно у другій половині року, щоб Пенсійний фонд міг хоч якось оговтатися від проблем, пов'язаних із фінансовою кризою.

По-друге, з метою збереження диференціації між трудовими та соціальними пенсіями, пропонується залишити існуючий розмір мінімальної гарантованої виплати на рівні 601,4 грн. для соціальних пенсій, а відповідно до нових розмірів прожиткового мінімуму підвищити тільки мінімальну пенсію за віком.

Щодо оцінки можливостей обмеження пенсій, то вважається, що переважна більшість сучасних пенсіонерів отримують низькі пенсії. Зокрема, станом на січень 2010 року 55% пенсіонерів отримували пенсії не вище 800 грн., а їхня частка в загальній сумі видатків на виплату пенсій становила лише 38%. А 12% пенсіонерів з найвищими пенсіями (понад 1500 грн.) отримували 28% загального обсягу місячних видатків на виплату пенсій. До цієї групи належать переважно особи, яким пенсії призначено за окремими законами (державні службовці, судді, науковці, журналісти тощо), та пенсіонери, які працювали на підземних роботах.

Як зазначила академік Лібанова Е.М., мова йде про альтернативу підвищенню мінімальної пенсії. Або варто економити за рахунок сукупності пенсіонерів, що отримують від 500 до 900 грн., або - за рахунок тієї сукупності, що отримує понад 1500 грн. [5]. У таких умовах навантаження на пенсійну систему неминуче зростатиме, що спонукає до необхідності пошуку відповідних альтернатив, які систематизовані та наведені в таблиці 1.

Безперечно, поглиблення пенсійної реформи виходить далеко за межі балансування бюджету Пенсійного фонду України, тому жоден із наведених у таблиці 1 варіантів обмеження неконтрольованого зростання видатків Пенсійного Фонду України не може розглядатися як елемент реформування, а лише як елемент балансування. Проте балансування бюджету ПФУ є необхідною умовою подальшого проведення реформи, зокрема запровадження другого рівня, оскільки це прямо записано в Законі "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування".

Необхідно визнати доречним, що існує нагальна потреба поступового збільшення тривалості страхового стажу, необхідного для призначення мінімальних пенсій. А тих працівників, які не мають такого трудового стажу, для підвищення пенсій до рівня соціальних стандартів необхідно включити в систему соціальної допомоги та надавати їм допомогу до пенсії за рахунок податкових надходжень до державного бюджету, а не за рахунок страхових внесків, які надходять до Пенсійного фонду.

На наш погляд, уже сьогодні, до прийняття конституційного рішення про підвищення

пенсійного віку, можна розглядати пропозиції щодо скорочення можливостей одержання дострокових пенсій. Наприклад, не виплачувати в період роботи достроково призначених пенсій, оптимізувати порядок перерахунку пенсій працюючим пенсіонерам, призначати спеціальні пенсії лише при досягненні загальноновстановленого віку тощо.

Безумовно, до питання підвищення пенсійного віку необхідно підходити комплексно, тобто паралельно потрібно працювати над заходами із підвищення тривалості життя, запровадження медичного страхування, розширення зайнятості, перепідготовки кадрів з урахуванням вікових особливостей та вести певну роботу серед населення.

Потребують перегляду пенсії високо посадовців, які повинні нараховуватися за загальною формулою. Зрозуміло, що не можна одноразово скасувати ці пенсії і перевести високо посадовців на трудові пенсії, але в цьому напрямку, очевидно, знаходиться певний потенціал.

Враховуючи, що в період роботи для працюючих пенсіонерів підвищуються соціальні гарантії шляхом перегляду заробітної плати, ресурс Пенсійного фонду справедливо можна спрямувати на підвищення мінімальних гарантій для тих пенсіонерів, для кого пенсія є єдиним джерелом доходів. Після звільнення з роботи пенсію варто виплачувати на загальних підставах з урахуванням нових соціальних стандартів, які складуться на той час, коли людина вийде на пенсію і пенсія стане її єдиним джерелом існування.

Стабілізації фінансового стану Пенсійного фонду також сприятимуть подальші кроки щодо застосування всіма суб'єктами господарювання загальної ставки внеску. Зрозуміло, що це дуже дискусійна тема, вона дуже болісно сприймається окремими верствами населення. Але передусім мається на увазі участь суб'єктів спрощеної системи оподаткування та інших суб'єктів, які користуються пільгами зі сплати страхових внесків. Раціональна є думка, згідно з якою потрібно розмежовувати пільгові податки та гарантії соціального захисту. Адже податкові пільги - це те, що держава дає суб'єкту господарювання, а соціальний стандарт - це те, що повинна отримати людина незалежно від того, де і ким вона працює, і на яких засадах. Відповідальність людини за своє майбутнє в частині соціальних гарантій повинна супроводжуватись її участю в соціальному страхуванні.

Щодо створення умов для запровадження другого рівня системи пенсійного страхування, а також розвитку добровільного пенсійного забезпечення, важливо до початку перерахування страхових внесків на індивідуальні накопичувальні

Таблиця 1
Порівняльні підходи з оптимізації бюджету Пенсійного фонду України

№ п/п	Альтернативи	Переваги	Ризики
1	2	3	4
1.	«Жертвою обираємо пенсіонерів. Намагання утримати бездефіцитність Пенсійного фонду, залишаючи ставку внесків на пенсійне страхування на сучасному рівні (35,2%)»	В результаті отримаємо коефіцієнт заміщення заробітку пенсіями (страхова частина) знизиться із сучасних 40 до 35% у 2025 р. та до 28% у 2050 р.	Поширення бідності пенсіонерів відносно працюючого населення в таких умовах абсолютно неминуче.
2.	«Жертвою обираємо роботодавців. Намагання підтримати коефіцієнт заміщення на рівні 40%, має супроводжуватись підвищенням розміру ставки внеску.»	Результат: сумарну ставку внеску на пенсійне страхування доведеться підвищити до 40% у 2025 р. та до 50% – у 2050 р.	<ul style="list-style-type: none"> ➢ Збільшення фіскального тягаря на фонд заробітної плати; ➢ практично неминуча подальша тінізація трудових відносин та оплати праці; ➢ у випадку перерозподілу додаткового внеску на працівників – зниження реальної заробітної плати.
3.	Утримання незмінними розміру пенсійного збору та коефіцієнту заміщення, а дефіцит Пенсійного фонду буде покривається за рахунок коштів державного бюджету.	Результат: у 2025 р. державний бюджет муситиме замщувати своїми коштами 12%, а у 2050 р. – 30% обсягу витрачених страхових внесків.	Фінансове навантаження на державний бюджет зростатиме, що може поставити під загрозу виконання державою своїх бюджетних функцій та зобов'язань, зокрема в соціальній сфері.
	Підвищення пенсійного віку	<ul style="list-style-type: none"> ➢ Розширення можливостей розвитку людського потенціалу та реалізації трудових прав завдяки подовженню активного життєвого й трудового періодів. ➢ підвищення рівня життя пенсіонерів завдяки збільшенню тривалості стажу та розміру пенсій; ➢ покращення фінансової спроможності пенсійної системи та всієї системи суспільних фінансів; ➢ пом'якшення проблеми дефіциту робочої сили – становить альтернативу залученню робочої сили 3-за кордоном; ➢ мінімальний організаційний султрвід. 	<p>Цей захід пов'язаний з політизацією цього напрямку дій, адже населення більше сприйматиме підвищення страхового стажу.</p> <p>З усіх розвинених країн пенсійний вік 55 років встановлено тільки в Австралії. У цивілізованих країнах у переважній більшості встановлено однаковий пенсійний вік для жінок та чоловіків.</p>

1	2	3	4
5.	Обмеження пенсій працюючим пенсіонерам	Загалом в Україні станом на 1 січня 2010 року було 2,6 млн. працюючих пенсіонерів, або 20,2% від загальної кількості пенсіонерів. Тобто працював кожний п'ятий пенсіонер. Середній розмір пенсій працюючих пенсіонерів на 27% вищий, ніж у непрацюючих (відповідно 1202 та 948 грн.)[5]. Можна припустити зменшення працюючих пенсіонерів, але якщо встановити обмеження суми середньої заробітної плати і пенсії працюючого пенсіонера десь на рівні 3000 грн., то можливою відшлюву пенсіонерів з робочих місць можна запобігти. Світовий досвід можливостей подання пенсії за віком із доходами від зайнятості такий. без обмежень – тільки 12 країн. З цивілізованих країн Канада, Франція, Нідерланди, Норвегія, Словаччина. З обмеженнями – 20 країн: тут Данія, Фінляндія, Італія, Латвія, Португалія, Іспанія тощо. 46 країн забороняють зовсім отримувати пенсію за умови продовження трудової діяльності [5]. Для України, на думку академіка Лібанової Е. більш прийнятний є другий шлях – встановити певні обмеження, але не забороняти повністю.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Багато пенсіонерів відмовляться від продовження трудової діяльності або впадуться до приховування трудових відносин. ➤ можлива втрата кадрів освіти та охорони здоров'я, тому що в цих галузях дуже висока частка працюючих пенсіонерів. Але все залежатиме від того, де буде поставлена межа максимально допустимого сукупного доходу, тобто сукупної заробітної плати і пенсії. У галузях освіти та охорони здоров'я зарплати і пенсії невеликі, вони можуть вкластися у цей норматив. ➤ можуть виникнути проблеми із реалізацією ст. 22 Конституції України.
6.	Обмеження права на дострокове отримання пенсії із солідарної системи	Цей захід відповідає світовій практиці. Лише три країни в світі за роботу в небезпечних, шкідливих умовах пропонують отримувати пенсію на 5–10 років раніше: Україна, Білорусь, Російська Федерація.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ По-перше, не має реальних можливостей масового скорочення зайнятості в шкідливих і небезпечних умовах. ➤ По-друге, є нестача кадрів у відповідних галузях, тому варто чимось стимулювати шахтарів, хіміків, металургів тощо. ➤ По-третє, буде здійснюватись супротив роботодавців і профспілок.
7.	Обмеження максимального розміру пенсії із солідарної системи	Уможливить реально помякшити фінансову напруженість	Можливості реалізації цього заходу обмежені інституційними перешкодами

пенсійні рахунки забезпечити виконання передумов, передбачених Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування".

В Україні необхідно довести до кінця реформу, що полягає у запровадженні загальнообов'язкових індивідуальних пенсійних рахунків, на які працюючі вносили б свої пенсійні внески.

Першою та найбільш радикальною реформою "бісмаркської" пенсійної системи стала реформа, здійснена 30 років тому у Чилі. Вона полягала у запровадженні приватних пенсійних фондів, які збирають з працюючих пенсійні внески та інвестують їх в акції та інші цінні папери. В Європі Швеція, Польща, Балтійські та кілька інших країн запровадили досить радикальні реформи наприкінці ХХ століття. На момент виходу на пенсію накопичені на рахунку кошти перераховуються у місячні пенсії до кінця життя на підставі розрахованих демографіями таблиць середньої очікуваної тривалості життя в момент виходу на пенсію.

Безумовно, з такою системою може виникнути багато проблем. Хто збирає пенсійні внески: держава чи приватні установи, які діють під жорстким контролем держави? Чи можуть такі установи конкурувати між собою за залучення платників пенсійних внесків? Що дозволяється робити із зібраними коштами протягом періоду до досягнення вкладником пенсійного віку - інвестувати в акції та облігації або ж позичати державі на виплату поточних пенсій? Як гарантувати те, щоб компанії, які управляють пенсійними фондами, були платоспроможними у майбутньому? Як враховувати інфляцію і під час накопичення пенсійних внесків, і під час виплати пенсій? Що робити тоді, коли демографічні тенденції у майбутньому відхилитимуться від прогнозів демографів?

В Україні фінансові ринки розвинені слабко і не були б спроможні у широкому масштабі забезпечити достатньої пропозиції акцій для базової обов'язкової пенсійної системи [8].

Крім цього, різке падіння вартості акцій під час останньої кризи призвело до значного зниження виплат, які розраховувалися саме у цей період. Пенсійні фонди, що інвестують у біржові папери, виявилися не надто стійкими до сильних коливань на біржах. Іншою вадою пенсійних фондів, що в багатьох країнах управляються приватними операторами, виявилися високі витрати на їхнє обслуговування, конкуренцію між ними.

Є й інші проблемні аспекти накопичувальної системи. Працюючі повинні були, власне, вгадати, який із фондів буде більш ефективним та успішним в інвестуванні пенсійних внесків упродовж наступних кількох десятків років. Усе це нагадує

лотерею: маючи однакові заробітки та сплачуючи такі самі внески, можна отримати зовсім різні пенсії в майбутньому. Конкуренція деяких фондів за залучення до себе платників внесків породжувала лише витрати на забезпечення функціонування системи. Всі ці витрати врешті-решт переносилися на платника внесків та зменшували обсяг коштів, які акумулювалися на його індивідуальному рахунку.

Імовірно, що у випадку України індивідуальні пенсійні рахунки могли б діяти як єдиний державний фонд, що інвестує в державні облігації за заздалегідь визначеними умовами. На вклади на рахунках нараховувалися б відсотки залежно від темпів розвитку економіки та інфляції. Кожен учасник системи міг би у будь-який час перевірити, скільки він має на своєму рахунку і якою буде його пенсія при збереженні рівня внесків та з урахуванням даних чинної таблиці середньої очікуваної тривалості життя в момент виходу на пенсію. Можна було б уникнути видатків на рекламу та боротьби за платника внесків, видатків на управління багатьма фондами, а також ризику падіння біржових котировань.

Водночас перевагою індивідуального рахунку є стимулювання виходу з тіньової діяльності та офіційне внесення коштів на власний рахунок. Адже чим більше майбутній пенсіонер буде працювати та вносити коштів на індивідуальні накопичувальні рахунки, тим на більшу пенсію він може розраховувати. Держава могла б використовувати сплачувані пенсійні внески для фінансування поточних пенсій чи інших видатків, але ці запозичені гроші вважалися б державним боргом і в майбутньому потребували б чітко визначеної виплати у формі щомісячної пенсії на користь позикодавця, тобто майбутнього пенсіонера. Безумовно, належна підготовка такої системи потребує детальної розробки, досконалої нормативно-правової бази, запровадження певних перехідних періодів тощо.

Великою перевагою системи, що базується на індивідуальних рахунках, є її деполітизація. У цій системі пенсії не залежать від того чи іншого політичного аукціону обіцянок, на які потім забракне грошей і які можуть зруйнувати економіку, а тільки від самого страхувальника, від демографічних прогнозів і розрахунків інфляції.

Доречно врахувати уроки із ситуації, яка має місце в Чилі, Росії та Хорватії, - коли сума пенсійних виплат учасникам обов'язкової накопичувальної пенсійної системи менша порівняно з тим розміром виплат, який вони могли б одержувати із солідарної системи. Звідси виникає нагальна потреба опрацювати інструментарій запровадження другого рівня накопичувальної системи і механізми його функціонування. Адже

може виникнути ситуація, коли краще і простіше було б віддати кошти в солідарну систему, а потім із неї брати ресурс для виплати пенсій.

Сьогодні стало зрозуміло, що впровадження обов'язкової накопичувальної системи (другий рівень), на наш погляд, у період фінансової кризи неприйнятний. Фінансова криза ще раз нагадала, що накопичувальні елементи системи вразливі до фінансових та економічних криз. І те, що вартість активів накопичувальних складових пенсійних систем багатьох країн світу зазнала досить серйозних втрат, і те, наскільки швидко вони будуть відновлюватися, теж повинно впливати на темп реформування пенсійного страхування в Україні. Запроваджувати накопичувальну систему на фазі спаду чи депресії не можна. Абсолютно розумно вводити накопичувальну систему на фазі підвищення ділової активності, тобто на фазі економічного піднесення.

Підкреслимо також, що запровадження обов'язкової накопичувальної системи є витратним заходом, яким він може залишатися досить тривалий період. Отже, джерелом перекриття недонадходження коштів унаслідок того, що частина їх акумулюватиметься вже на індивідуальних рахунках у людей, знову ж може бути державний бюджет. Тоді виникатиме питання: чи державний бюджет потягне ці видатки і коли він до цього зможе бути готовим?

Важливою проблемою є врахування ризиків та управління ними. Безумовно, вони тут існують. На наш погляд, основним ризиком допуску НПФ у систему другого рівня - це ризик регулювання та нагляду, якість регулювання і нагляду. На наш погляд, єдине, що, по суті, потрібно від держави, - це якісний нагляд і якісне регулювання [9].

ВИСНОВКИ

Вітчизняна система пенсійного страхування залишається дезінтегрованою і негнучкою, велика частина зайнятого населення залишається поза межами її охоплення, що призводить до високих адміністративних видатків ПФУ та нецільового використання страхових коштів, зумовлює необхідність дотацій з державного бюджету.

Пенсійні внески сплачують лише 77 % від загальної кількості зайнятого населення, або 56 % населення працездатного віку. Тим часом, як більшості європейських країн вдається стримувати наростання тягаря пенсійних зобов'язань (упродовж 2000-2007 рр. пенсійні видатки в ЕС-25 зменшилися з 12,3 % до 11,8 % ВВП), визначальною прикметою вітчизняної пенсійної реформи стало різке збільшення видатків Пенсійного фонду - з 9-10 % ВВП у 1990-2003 рр. до 18 % ВВП у 2009 р., або понад 54 % від загальної суми видатків зведеного бюджету України 10, с. 190. Трансферт Пенсійному фонду

з державного бюджету становить майже половину всіх видатків держави на соціальне спрямування. Тягар пенсійних зобов'язань наблизився до критичної межі щодо можливостей системи суспільних фінансів. Водночас розмір пенсій переважної більшості одержувачів залишається низьким, зберігаються нерівні умови їх призначення та індексації.

Відсутність реформи пенсійної системи матиме катастрофічні наслідки для України. Це не питання ідеологічного вибору, а чисті математичні розрахунки та висновки, що з них випливають. Пенсійна реформа не має політичного забарвлення.

Одне з перших завдань - зробити чіткий аналіз того, що має фінансувати Пенсійний фонд, і того, що має фінансувати безпосередньо бюджет.

Щодо рівноваги пенсійної системи стверджуємо, що без підвищення пенсійного віку її не матимемо ніколи, тому що тиск демографічних трендів на пенсійну систему настільки сильний, що ні солідарна, ні накопичувальна система його не витримає.

Активізація пенсійної реформи має відбуватися у напрямку:

- упорядкування розмірів і категорій надбавок, підвищень тощо за додатковими пенсійними програмами (пенсії депутатів, державних службовців, суддів, прокурорів тощо), що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету; скасування необґрунтованих пільг щодо дострокового виходу на пенсію;

- пропорційний перерозподіл розміру пенсійного збору від роботодавця до працівника (працівник має сплачувати не менше чверті загального розміру пенсійного збору);

- мотивація відкладення виходу на пенсію та подовження тривалості трудового періоду, зокрема шляхом перегляду прогресивної шкали підвищення пенсії за кожен рік відстрочки;

- просування гендерної рівності у трудових і пенсійних правах, розширення можливостей жінок щодо реалізації права на працю та гідний

- життєвий рівень завдяки встановленню рівної межі пенсійного віку для жінок і чоловіків (60 років).

Україна також повинна розвивати власну систему індивідуальних пенсійних рахунків, максимально використовуючи позитивний і враховуючи негативний досвід попередників.

Список літератури

1. Небава М. І. Проблеми системи пенсійного забезпечення України та її реформування // М. І. Небава / Теорії мікро-макроекономіки. Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу і аспірантів. Академія муніципального управління.

**ФІНАНСОВА НАПРУЖЕНІСТЬ У ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ
ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВИ ЩОДО ЇЇ ЗНИЖЕННЯ**

- Випуск 4. Київ, 2000. - С. 64-67.
2. Небава М. І. Тенденції трансформації національних систем пенсійного забезпечення в Європейських країнах з перехідною економікою // М. І. Небава / Вісник. Економіка. ВПЦ "Київський університет", 2003 - С.40-42.
  3. Небава Н. И. Проблемы перехода от солидарной к накопительной системе пенсионного обеспечения в Украине // Н. И. Небава / Реформирование трудовых отношений и развитие социального партнерства в Украине // Духовное возрождение: сборник научных и научно-прикладных трудов. Выпуск XI и XII: начало. - Белгород, БелГТАСМ, 2002. - С. 225-246.
  4. Свенціцкі М. Виправлення пенсійної системи // М. Свенціцкі / Дзеркало тижня. - № 17 (797) 30 квітня - 14 травня 2010 р.
  5. Яценко Н., Сколотяний Ю. Пенсійна реформа: що заважає? // Н. Яценко, Ю. Сколотяний / Дзеркало тижня. - № 12 (792) 27 березня - 2 квітня 2010 р.
  6. Єрєміца В. Європейські пенсії: дебати у Франції, зростання пенсійного віку німців і переваги "шведської моделі" // В. Єрєміца / 15.04.2010. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2015047.html>.
  7. Небава М. І. Соціально-економічні та інституційні протиріччя подальшого впровадження пенсійної реформи в Україні // М. І. Небава / Науковий вісник Чернівецького університету. Випуск 254. Економіка. - 2010. - С. 49-52.
  8. Небава М. І. Взаємозв'язок становлення накопичувальної моделі пенсійного забезпечення і інвестиційного ринку // М. І. Небава / Вісник Харківського політехнічного університету. Збірка наукових праць. Випуск 122. (в 4-ох частинах). - Харків: ХДПУ, 2000. - С. 120-123.
  9. Небава М. І. Недержавні пенсійні фонди як організаційна форма недержавного пенсійного забезпечення // М. І. Небава / Розвиток фінансово-кредитної системи України в умовах ринкових трансформацій: Збірник матеріалів першої Всеукраїнської науково-практичної конференції вчених, викладачів та практичних працівників, 26-27 лютого 2003 р. - Вінниця: "Універсум"- "ЛандоЛтд, 2003. - С. 47-48.
  10. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. - К.: НВЦНБУВ, 2010. - 232 с.

Анотація

М.І. Небава

**ФИНАНСОВАЯ НАПРЯЖЕННОСТЬ В ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ
И АЛЬТЕРНАТИВЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ЕЕ СНИЖЕНИЯ**

Рассматриваются возможные варианты подходы относительно снижения финансовой напряженности в пенсионной системе Украины в направлении оптимизации бюджета Пенсионного фонда и проблемы дальнейшего реформирования второго и третьего уровней пенсионного обеспечения.

Ключевые слова: страховые взносы, пенсионный фонд, финансовая напряженность.

Summary

Mykola Nebava

**FINANCIAL TENSION IS IN PENSION SYSTEM OF UKRAINE AND ALTERNATIVE IN
RELATION TO HER DECLINE**

The article discusses the possible variant approaches to reduce financial tension in the pension system of Ukraine to optimize the Pension Fund budget problems and further reform of the second and third levels of pensions

Keywords: insurance payments, pension fund, financial tension.